

Solidarnost u učenju Ivana Pavla II.*

Rebeka Anić
Franjevački institut za kulturu mira
Split

Pregledni članak
UDK 17.026.2:262.131
Primljeno: rujan 1997.

Ivan Pavao II. uočava da u suvremenom društvu postoji manjak solidarnosti. Analizira političke okolnosti koje tome pogoduju, ali naglasak stavlja na teološku analizu društvene zbilje. Iza političkih previranja otkriva sukob dviju civilizacija - civilizacije utilitarizma i civilizacije ljubavi. Društvo se treba temeljiti na pravednosti i solidarnosti, pri čemu je zalaganje za pravednost izraz solidarnosti, a solidarnost omogućava pravednosti da se ne izrodi u svoje naličje.

Ivan Pavao II. definira solidarnost kao vrijednosnu solidarnost. Solidarnost unutar određenih skupina je poželjna, ali kriterij za njezino vrednovanje ima biti opće dobro i poštovanje dostojanstva svakog čovjeka. Naglašava važnost solidarne organizacije, njegovanja solidarnosti unutar obitelji među generacijama, važnost volonterskih udruga i njihova umrežavanja kao i potrebu angažiranja laika u politici. Za nas u Hrvatskoj osobito je važan Papin poziv da gradimo kulturu mira koja se nadahnjuje osjećajima snošljivosti i opće solidarnosti kao i povezivanje praštanja i solidarnosti, pri čemu je praštanje pretpostavka solidarnosti.

UVOD

Učenje Ivana Pavla II. o solidarnosti iščitavala sam na temelju papinih enciklika, pobudnica i apostolskih pisama te na temelju nekih govora od kojih spominjem samo govore za vrijeme posjeta Zagrebu i Sarajevu kao i govore koje je trebao održati za vrijeme odgođenog posjeta Sarajevu.

IZRIČITI I NEIZRIČITI SPOMEN SOLIDARNOSTI

Gotovo da nema enciklike, apostolskog pisma, pobudnice u kojima Ivan Pavao II. izričito ne spominje solidarnost. Sam pregled spisa u kojima izričito spominje solidarnost upućuje na širinu tema s kojima povezuje solidarnost. Tako, primjerice, o solidarnosti govori u sklopu kristološkog govora, govora o euharistiji, o radu, obitelji, obraćenju, ekumenizmu, socijalnoj skrbi, laicima, zaštiti ljudskoga života od začeca do smrti... Najviše, ipak, o solidarnosti Papa govori u *Sollicitudo rei socialis*, *Centesimus annus* te u *Evangelium vitae*.

SOLIDARNOST U SUVREMENOM DRUŠTVU

Analizirajući situaciju suvremenog ljudskog društva i uspoređujući je s društvenom situacijom u doba svojih prethodnika, osobito Pavla VI., Ivan Pavao II. uočava da u suvremenom svijetu postoji manjak solidarnosti. Danas je očita "nepravedna podjela bogatstva svijeta i dobara civilizacije, što dosiže vrhunac u tipu društvenog ustrojstva u kojem se sve više povećava razlika ljudskih uvjeta bogatih i siromašnih" (Ivan Pavao II., 1985., br. 2).

Osim toga, Papa u suvremenom svijetu otkriva jednu nelogičnost i proturječnost. Baš u doba kad se svečano proglašavaju ljudska prava, u zbilji se njeguje protusolidarna kultura, kultura smrti (Ivan Pavao II., 1995., br. 18).

Manjak solidarnosti u suvremenom svijetu ima svoje političke uzroke. Papa, međutim, uporno nastoji otkriti uzroke koji su iza tih političkih uzroka. Stoga, uz političku analizu zbilje Ivan Pavao II. pokušava dati i *teološku analizu društvene zbilje*. Misli da je u korijenu suvremene krize ateizam. "Nijekanje Boga liša-

* Rad je napisan na osnovi predavanja na znanstvenom simpoziju: *Kultura solidarnosti - u službi svijetu, u službi Spasitelju*, održanom u Zagrebu 5.-7. lipnja u organizaciji Franjevačkog instituta za kulturu mira iz Splita.

va osobu njezina temelja i, dosljedno, navodi je da reorganizira društveni poredak ne mareći za dostojanstvo i odgovornost osobe" (Ivan Pavao II., 1995., br. 21).

Moguće je reći da Papa iza političkih previranja otkriva sukob dviju kultura, dviju civilizacija. To su *civilizacija utilitarizma, korisnosti i civilizacija ljubavi*. Obje se temelje na određenim filozofskim i antropološkim postavkama i pripadajućim im etosima koji su nezaobilazni ukoliko želimo rješavati suvremene društvene probleme.

Civilizacija utilitarizma

Ivan Pavao II. uočava da ateizam, povezan "s prosvjetiteljskim racionalizmom, koji shvaća ljudsku i društvenu stvarnost mehanicistički" (Ivan Pavao II., 1991., br. 13) dovodi do stvaranja nove civilizacije, *civilizacije utilitarizma, korisnosti*. Čovjeka se ne gleda prema onome što jest, već prema onome koliko je koristan, što dovodi do toga da oni koji ne mogu ići u korak s vremenom budu gurnuti u stranu. U takvom je mentalitetu patnja 'cenzurirana', odbačena kao beskorisna, čak suzbijana kao zlo koje treba izbjeći uvijek i posvuda (Ivan Pavao II., 1995., br. 23).

Kulturi utilitarizma svojstveno je individualističko tumačenje osobe u kojem je zanemarena društvena dimenzija i u kojem se sloboda poima bez odgovornosti. Posljedično, utilitaristički etos promiče zadovoljavanje potreba pojedinca ne vodeći računa o objektivnim zahtjevima općeg dobra ili čak nasuprot njima. To dovodi do sebičnosti, i to ne samo čovjeka pojedinca već i do društvene, klasne ili nacionalne sebičnosti (Ivan Pavao II., 1994., br. 14).

Nijekanje istine u objektivnom smislu, osim toga, rađa totalitarizam: ako ne postoji neka transcendentna istina, tada ne postoji nikakvo sigurno načelo koje bi jamčilo pravedne odnose između ljudi. Sadržaj slobode postaje ljubavlju prema samom sebi, ljubavlju koja se ne da vezati nikakvom pravednošću (Ivan Pavao II., 1991., br. 17). U tom slučaju država više nije "zajednička kuća" gdje svi mogu živjeti po načelima istobitne jednakosti, nego se pretvara u *tiransku državu*, koja sebi prisvaja pravo da raspolaze životom slabijih i onih bez obrane, i to u ime javne koristi, koja je, u zbilji, samo interes nekih. Pravna država postaje

zajednicom u kojoj se 'snaga razuma' zamjenjuje 'razumom snage' (Ivan Pavao II., 1995., br. 20. 19). Danas bismo mogli govoriti o *ratu moćnih protiv slabih*, i to ne samo na obiteljskoj već i na svjetskoj razini između naroda i država.

Utilitaristički etos razvija i podržava *umišljenu solidarnost, protusolidarnost*. Tu solidarnost Papa otkriva, primjerice, u eutanaziji. Umišljena sućut pred patnjom bolesnika opravdava zapravo koristoljublje i želju da se izbjegnu "neproduktivni troškovi previše teški za društvo. Predlaže se tako ubijanje nezdrave novorođenčadi, teško hendikepiranih, nesposobnih, starih nadasve ako se nisu u stanju sami za sebe brinuti i krajnje bolesnih" (Ivan Pavao II., 1995., br. 15).

Civilizacija ljubavi

Nasuprot civilizaciji utilitarizma koja se temelji na sebičnosti i promatra osobu pod vidom korisnosti, civilizacija ljubavi temelji se na personalizmu i pripadajućem mu altruističkom etosu. Da bismo ispravno shvatili što Papa pod tim misli, valja imati na umu njegov pokušaj da nasuprot raznim djelomičnim antropologijama ponudi *cjelovitu antropologiju*, odnosno antropologiju koja obuhvaća čovjeka u njegovoj transcendentnosti i u njegovoj imanenciji (Giovanni Paolo II., 1992.). Tu antropologiju Papa razvija još od svojih ranih filozofskih spisa kao spoj *klasične filozofije bića i fenomenologije*, a obogaćuje ju biblijskim poimanjem čovjeka kao *slike Božje* te, postupno, kristološkim i pneumatološkim učenjem (Hranić, 1993.). Cijelu tu antropologiju otkriva sažetu u izričaju II. vatikanskog sabora da čovjek ne može naći samoga sebe osim po nesebičnom sebedarju (*Gaudium et spes*, 24). Ključna riječ za razumijevanje čovjeka u takvoj antropologiji jest *dar*. U ontološku strukturu osobe upisan je zakon sebedarja jer je čovjek stvoren na sliku Boga u kojem tri osobe žive odnos ljubavi i međusobnog sebedarja. Živeći sebedarnu dimenziju svoje osobe, čovjek doseže puninu svoje ljudskosti. Ujedno, živeći sebedarnu izmjeru, čovjek tvori društvo koje je na sliku Božjega zajedništva osoba, Božjeg *communio* (Anić, 1995.).

Etos koji se temelji na takvoj antropologiji jest *alturistički etos* koji pokreće osobu da bude dar drugima. U takvom etosu sloboda "posjeduje bitnu odnosnu dimenziju" (Ivan Pavao

II., 1995., br. 19). Sloboda je u službi osobe i njezina ostvarenja preko darivanja sebe i prihvaćanja drugoga. Sloboda i ljubav usko su povezane, a time i sloboda i odgovornost (Ivan Pavao II., 1994., br. 14).

Na temelju takve antropologije postaje jasno da je solidarnost upisana u ontološku strukturu ljudske osobe i da čovjek, ako uistinu želi biti čovjek, treba živjeti svoju solidarnu izmjeru u solidarnosti s drugim ljudima. Živeći solidarno čovjek se sve više ostvaruje kao slika Božja, a ljudsko društvo sve više postaje slika Božjeg *communio*.

Otuđenje čovjeka, o kojemu se toliko govori u marksizmu, Ivan Pavao II. u ovom suznačju određuje kao pojavu u kojoj se čovjeka "lišava mogućnosti da živi vlastito čovještvo i da uđe u odnos solidarnosti i zajedništva s drugim ljudima za koji ga je Bog stvorio" (Ivan Pavao II., 1995., br. 41). Naime, "Otuđen je onaj čovjek koji odbija da transcendirati sebe samoga i da živi iskustvo darivanja samoga sebe i oblikovanja autentične zajednice, a otuđeno je ono društvo koje u svojim oblicima društvene organizacije, u oblicima proizvodnje i potrošnje otežava oživotvorenje toga darivanja i oblikovanja međuljudske solidarnosti" (Ivan Pavao II., 1995., br. 41). Otudenje u radu, prema Papinu tumačenju, nastaje "kad je rad tako organiziran da se samo uvećavaju njegovi plodovi i dohoci, a ne mari se za to ostvaruje li se radnik više ili manje kao čovjek i to prema rastu njegovog sudjelovanja u autentičnoj solidarnoj zajednici..." (Ivan Pavao II., 1995., br. 41)

Altruističkom etosu Papa daje i snažan kristološki temelj. I tu polazi od učenja II. vatikanskog sabora i tvrdnje da se Krist "na neki način utjelovljenjem sjedinio sa svakim čovjekom" (*Gaudium et spes*, 22). Kristovo poistovjećivanje sa svakim čovjekom uzrokuje da djelotvorna briga Crkve zahvaća svo čovječanstvo, svakog čovjeka, i to ne apstraktno, već konkretno, povijesno čovjeka.

Da bi se nadvladao utilitaristički pogled na čovjeka, Papa poziva da gajimo *kontemplativni pogled* na zbilju, pogled kojim se zbilja ne prisvaja, već se prihvaća kao dar. Taj nam pogled ne dopušta da se obeshrabljeno predajemo pred onim tko je u bolesti, u patnji, na rubu i na pragu smrti, već nam pomaže da nas te situacije izazovu da počnemo tražiti smisao i da baš u tim prilikama otkrijemo, na licu svake

osobe, poziv na suočenje, na dijalog, na solidarnost (Ivan Pavao II., 1988., br. 83).

I utilitaristička civilizacija i civilizacija ljubavi imaju i svoje strukture. Strukture se temelje na nekoj uzajamnosti ljudskog roda. Uzajamnost je osobita vlastitost suvremenog svijeta i stoga je trebamo vrednovati osobito u njezinoj moralnoj dimenziji.

Temeljena na uzajamnosti, kultura utilitarizma nastoji se oživotvoriti preko struktura grijeha. Pojedinačni grijesi prerastaju u tzv. *strukture grijeha* koje u svojoj pozadini imaju *protusolidarnu kulturu*, koja je u mnogim slučajevima istinska *kultura smrti* (Ivan Pavao II., 1985., br. 16; 1995., br. 12). Protusolidarna kultura, kultura smrti koja nastoji da se oživotvori preko struktura grijeha, može biti nadvladana jedino dijametralno oprečnim stavom, kulturom ljubavi koja se također treba oživotvoriti preko odgovarajućih struktura. U tim strukturama odlučnu ulogu ima solidarnost kao izraz djelatne ljubavi.

POJAM SOLIDARNOST U UČENJU IVANA PAVLA II.

Osim analize solidarnosti u suvremenom društvu, Ivan Pavao II. u svojim spisima donosi i određenje što solidarnost jest, a što nije. Pritom, kao i inače, nastoji sačuvati kontinuitet s učenjem svojih prethodnika, dotično s učenjem II. vatikanskog sabora. Tako pojam solidarnosti prepoznaje u učenju Lava XIII. pod imenom *prijateljstvo*, kod Pija XI. pod imenom *socialne ljubavi*, a kod Pavla VI. pod pojmom *civilizacije ljubavi* (Ivan Pavao II., 1991., br. 10).

Određujući solidarnost Ivan Pavao II. piše da solidarnost nije:

"... osjećaj neke neodređene sućuti ili površnog ganuća zbog patnja tolikih ljudi, bliskih ili udaljenih. Naprotiv, to je *čvrsta i postojana odlučnost* zauzeti se za *opće dobro*, tj. za dobro svih i svakoga, jer *svi smo mi uistinu za sve odgovorni*" (Ivan Pavao II., 1988., br. 38)

Solidarnost traži da se oživotvori kroz oblike *društvenog i političkog sudjelovanja*. Ona treba biti "*stil i sredstvo* da bi se ostvarila politika kojom se hoće ostvariti pravi ljudski razvoj" (Ivan Pavao II., 1990., br. 42). Solidarnost potiče djelotvornu i odgovornu *suradnju svih u političkom životu*: oni koji imaju veći utjecaj moraju se osjećati odgovornima za slabe, a najslabiji ne smiju zauzeti samo pasivni i

rušilaèki stav u društvu (Ivan Pavao II., 1988., br. 39). *Solidarnost* primijenjena kao naèelo u politici treba dovesti do *politièke solidarnosti* koja treba prijeçi okvire nacije ili pojedinog bloka nacija i tako zadobiti kontinentalne i svjetske razmjere (Ivan Pavao II., 1990., 42).

Solidarnost ne trpi iskljuèivost niti diskriminaciju. Ona zahtijeva pravednost, slobodu i jednakost svih ljudi (Ivan Pavao II., 1997.). Kriterij opèeg dobra i kriterij poštovanja ljudske osobe postaju ključni za prosuđivanje radi li se o pravoj, vrijednosnoj solidarnosti ili o djelomiènoj solidarnosti (solidarnosti na temelju zajednièke pogodnosti istom sudbinom, emotivnoj solidarnosti, solidarnost meðu istomišljenicima, meðu pripadnicima iste skupine) koja èesto može biti zloupotrijebljena.

Premda Ivan Pavao II. uvijek naglašava važnost i potrebitost vrijednosne solidarnosti, pojavu solidarnosti meðu onima koji su pogodeni istom sudbinom *a priori* ne odbacuje. Hvali, primjerice, solidarnost meðu siromasima, solidarnost meðu radnicima koja je u mnogo sluèajeva dovela do dubokih društvenih promjena te naglašava kako je i danas potrebna (Ivan Pavao II., 1981., br. 8; 1988., br. 39). Danas postoji *proletarizacija inteligencije* koja iziskuje nove pokrete solidarnosti radnika i solidarnosti s radnicima¹. Treba, međutim, paziti da solidarnost unutar određene skupine ne prouzroèi izolaciju od drugih društvenih skupina. Crkva je pozvana "da bude na strani siromašnih, da zastupa njihove pravedne zahtjeve i pridonosi da se oni ispune", ali pritom ne smije gubiti iz vida opèe dobro (Ivan Pavao II., 1981., br. 8).

"Sindikalni se zahtjevi ne smiju preokrenuti u neku vrstu *grupnog ili klasnog 'egoizma'* (...). Društveni i ekonomsko-društveni život ... je nešto poput sustava 'spojenih posuda', te se svaka društvena djelatnost kojoj je cilj štititi prava posebne grupe mora prilagoditi tome sustavu" (Ivan Pavao II., 1981., br. 20)

Tim se naèelom treba ravnati i pri organiziranju ili vrednovanju štrajka: "*Zloupotreba štrajka može prouzročiti paralizu svega društveno-ekonomskoga života, a to je suprotno zahtjevima zajednièkog dobra društva*" (Ivan Pavao II., 1981., br. 20).

Polazeçi od naèela poštovanja dostojanstva svake ljudske osobe bez obzira na bilo koju od njezinih ljudskih pripadnosti i polazeçi od naèela opèeg dobra, Ivan Pavao II. odbacuje i osuđuje klasnu borbu. Naime, u klasnoj borbi se ne ide više "za opèim dobrom društva, nego za interesom jedne strane" (Ivan Pavao II., 1981., br. 14). Interes jedne strane stavlja se na mjesto zajednièkog dobra te želi uništiti sve što mu se suprotstavlja (Ivan Pavao II., 1981., br. 19).

SOLIDARNOST - UNUTARNJE NAÈELO DRUŠTVENOG UREĐENJA

Solidarnost bi, zajedno sa supsidijarnošću, trebala postati nutarnjim naèelom društvenog uređenja, ujedinjujuća snaga društva.

Svoj zahtjev za solidarnošću kao nutarnjom snagom društvenog uređenja Ivan Pavao II. utemeljuje teološki. Vrhovni model *jedinstva* ljudskog roda jest unutarnji život Boga kojeg određuje ljubav. Ljubav bi trebala biti sveza i ljudskog zajedništva. Papa je svjestan da je pravednost bitna pretpostavka ljudskog društva i potiče na promicanje pravde. Promicanjem pravde Crkva konkretizira ljubav prema èovjeku i, u prvom redu, prema siromahu (Ivan Pavao II., 1991., br. 58). Stoga je zauzimanje za pravdu izraz solidarnosti. Ujedno, solidarnost omogućava pravdi da bude uistinu pravda, da se ne izvrgne u svoje nalièje, da se u primjeni ne pretvori u osvetljivost, mržnju, paèak i okrutnost. Solidarnost omogućava da u pravdi zaživi njezina nutarnja dimenzija, a to je ljubav ili, kako je Papa ponekad naziva, milosrde (Ivan Pavao II., 1981a, br. 12).

Papa stoga u temelje ljudskog društva stavlja pravdu, milosrde i solidarnost. To je došlo do izražaja i u govorima u Hrvatskoj. Za nas su osobito zanimljive Papine rijeçi da milosrde daje pravednosti nov sadržaj "koji se najjednostavnije i najpotpunije izražava u praštanju" (Ivan Pavao II., 1981a, br. 14) kao i njegov zaključak da se geslo pontifikata Pija XII.: *Opus iustitiae pax - mir je plod pravednosti* danas može prereçi kao: *Opus solidaritatis pax - mir je plod solidarnosti* (Ivan Pavao II., 1988., br. 39).

Solidarnost kao naèelo društvenog uređenja treba provesti i na međunarodnoj razini:

¹ "Takva solidarnost mora trajno postojati ondje gdje je iziskuje društvena degradacija subjekta rada, eksploatacija radnika, sve veće zone bijede, èak gladi" (Ivan Pavao II., 1981., br. 8).

stvorena dobra su namijenjena svima (Ivan Pavao II., 1988., br. 39). Isto tako, jače i bogatije nacije trebaju se založiti da se stvori *pravi međunarodni sustav koji se oslanja na jednakost svih naroda*. Gospodarski slabije zemlje moraju biti u stanju da, riznicom svoje *ljudskosti i kulture*, dadu svoj doprinos općem dobru (Valković, 1991.:457).

U sklopu govora o solidarnosti kao nutarnjem načelu društvenog uređenja potrebno je spomenuti i Papino naglašavanje važnosti *solidarne organizacije, dotično discipliniranog rada u solidarnoj suradnji*. Papa uočava da "ako je nekoć odlučujući faktor proizvodnje bila zemlja i kasnije kapital (...), danas je odlučujući faktor sve više *sam čovjek (...)*, njegova *spособnost za solidarnu organizaciju*" (Ivan Pavao II., 1981., br. 32).

Ako želimo graditi društvo solidarnosti, potrebno je voditi računa o obitelji kao školi i zajednici ljubavi i solidarnosti. Potrebna je življena solidarnost među generacijama unutar obitelji (Ivan Pavao II., 1995., br. 94), solidarnost među obiteljima (Ivan Pavao II., 1994., br. 16) te solidarnost obitelji prema društvu (Ivan Pavao II., 1991., br. 44). Ujedno, obitelj kao škola i zajednica solidarnosti u svojoj skrbi za bližnjega treba pomoć države. Stoga je bitno poticati socijalnu politiku koja će obitelji pomoći odgovarajućim sredstvima i djelotvornim instrumentima bilo u odgoju djece bilo u brizi za starce (Ivan Pavao II., 1991., br. 49; 1995., br. 192).

Ivana Pavao II. naglašava da ne smijemo dopustiti da nama upravljaju zastarjeli sukobi tako da ne možemo odgovoriti stvarnim potrebama naroda na čitavom svijetu. Također, odlučno poziva na "kulturni zaokret" koji "zahtijeva od svih hrabrost *preuzeti novi stil života*" koji "uključuje prijelaz *od ravnodušnosti prema zanimanju za druge i od odbijanja drugog prema njegovu prihvaćanju*: drugi nisu suparnici od kojih bismo se trebali braniti, nego braća i sestre s kojima valja biti solidarnim" (Ivan Pavao II., 1995., br. 98; 1988., br. 38; 1991., br. 58; 1980., br. 16).

CRKVA I SOLIDARNOST

Djelatno zauzimanje za bližnjega, obveza solidarnosti odnosi se na sve članove Crkve. Papa posebno hvali redovnice. Za vrijeme svog posjeta i Zagrebu i Sarajevu Ivan Pavao II.

pohvalio je biskupe, svećenike, redovnike i redovnice "koji su znali dijeliti s narodom sudbinu prognanika, prilagodivši se životu u ponižavajućim i nestalnim prilikama" (Ivan Pavao II., 1994a:14-15). Pohvala je i poziv da tako čine i ubuduće: "Ne štedite se u davanju samih sebe" osobito onima koji oplakuju svoje najmilije, kojima su pogažena prava i uništeno ono što im je najsvetije, prognanicima i izbjeglicama, starcima, siročadi, udovicama, mladeži koja se mora odricati mirnog uključenja u život i koja je zbog rata bila prisiljena postati odraslom prije vremena" (Ivan Pavao II., 1994a:66).

Ivan Pavao II., osim toga, govori o solidarnosti kao izrazu laičke kraljevske službe. Dragovoljačke udruge laika uvijek će biti potrebne. Neće ih moći zamijeniti ni raznovrsne institucije i javni pothvati jer se događa da takve institucije završe u bezličnom funkcionalizmu, pretjeranoj birokraciji, nepravednim privatnim interesima. Dobro je da se udruge solidarnosti povežu u posebne mreže solidarnosti koje prožimaju socijalno tkivo (Ivan Pavao II., 1990., br. 41).

Suradujući sa svima koji iskreno traže mir, laici trebaju promicati razgranatu odgojnu djelatnost kojoj će biti cilj razbijanje kulture sebičnosti, mržnje, osvete i neprijateljstva, a razvijanje kulture uzajamnosti i solidarnosti (Ivan Pavao II., 1990., br. 42).

Poradi obveze služenja osobi i društvu, Papa ističe kako se vjernici laici "*ne mogu ni pošto odreći sudjelovanja u 'politici'...*" Razne poteškoće s kojima se susreću u društvu, kao primjerice skepticizam, laktašenje, idolatrija vlasti, sebičnost i korupcija, strah da je politika mjesto neizbježne moralne opasnosti, ne mogu biti opravdanje za povlačenje kršćana iz politike (Ivan Pavao II., 1990., br. 42).

Solidarnost sa svakim čovjekom rada obvezu Crkvi da skrbi za bližnjeg zahvaćenog ratnim sukobima bez obzira na to gdje se taj sukob odigravao. Skrb za bližnjega u takvim okolnostima danas olakšavaju nova sredstva alternativna ratu.

Briga Crkve za svakog čovjeka dovodi do povezanosti *solidarnosti i ekumenizma* (Ivan Pavao II., 1995.).

POTICAJI NA SOLIDARNOST U HRVATSKOJ I BOSNI I HERCEGOVINI

Prigodom svoga pohoda Zagrebu Papa je pozvao da se "na veliki jubilej 2000. godine pri-

pravimo nastojeći na vječnim vrijednostima Evandjelja izgrađivati pravedno društvo, čiji će članovi biti složni i solidarni" (Ivan Pavao II., 1994a: 10-11). Odlazeći iz Sarajeva, poželio je da iz "Sarajeva (...) do svih europskih naroda dopre poziv na solidarno zalaganje na putu mira!" (Ivan Pavao II., 1997.:9)

Ivan Pavao II. pohvalio je hrvatski narod zbog iskazane solidarnosti tijekom rata, ali ga je i potaknuo da njeguje *kulturu mira*, koja se nadahnjuje osjećajima snošljivosti i opće solidarnosti (Ivan Pavao II., 1994.:10).

Pozivi na solidarnost za vrijeme posjeta Zagrebu i Sarajevu upućeni su Hrvatima, ali i Bošnjacima i Srbima. Taj je poziv trajno povezan s pozivom na praštanje. Praštanje je pritom pretpostavka solidarnosti. Moguće je da je u pozadini ovog Papina govora njemačko-poljsko iskustvo. Istinska solidarnost između ta dva naroda nije bila moguća dok nije došlo do međusobnog praštanja. Ovo iskustvo vjerojatno stoji i u pozadini Papina upozorenja da zalaganje za uzajamnu solidarnost traži "odvažnost, dalekovidnost i strpljivost malih koraka" (Ivan Pavao II., 1997.:9). Sadašnje tragične podjele i napetosti ne smiju dovesti do zaborava mnogih elemenata koji ujedinjuju narode koji su danas u ratu. I zato je hitno i nužno sakupiti sve ono što ujedinjuje - a to nije malo - i time graditi nove perspektive solidarnosti (Ivan Pavao II., 1994a: 23).

Papa upozorava da je sudbina mira velikim dijelom povjerena institucionalnim forumima,

ali da ponajviše ovisi o *ponovno nađenoj solidarnosti srđaca*, koja, nakon toliko krvi i mržnje, pretpostavlja *hrabrost opraštanja*. Potrebno je tražiti oprostjenje i oprostiti! U suradnji i solidarnosti zaraćeni narodi na ovim prostorima moći će se suočiti s mnogim problemima i riješiti ih (Ivan Pavao II., 1994a:25). Papa obećava svoju podršku u obnovi *solidarne zajednice* na ovom području (I. Pavao II, 1994a:55).

ZAKLJUČNA NAPOMENA

Govor Ivana Pavla II. može biti izazov da pod vidom poštovanja dostojanstva ljudske osobe i općeg dobra kritički sagledamo naše društvo i pokušamo vrednovati koliko se zastupaju i brane interesi konkretnog čovjeka, odnosno koliko je u našem društvu pojedinac nemoćan pred raznim institucijama. Također je moguće sagledati koliko su u nas razvijene strukture temeljene na načelima solidarnosti. Moguće bi ipak bilo dobro pitati se koju kulturu stavljamo u temelje našeg društvenog života - kulturu života ili kulturu smrti. Nemoguće je graditi ljudskije, pravednije, solidarnije društvo, a ne zalagati se za kulturu života. Stoga bi svako zalaganje za ljudskije društvo trebalo imati bar dva istodobna i paralelna pravca: nastojanje oko antropologije koja će odgajati čovjeka za istinsku solidarnost i založeni društveni život te nastojanje oko preobrazbe onih društvenih struktura koje onemogućavaju ili kočće takvu antropologiju i takav život.

LITERATURA

- Anić, R. J. (1995) *Čovjek kao dar u misteriju stvaranja, U govorima Ivana Pavla II. na generalnim audijencijama i u apostolskom pismu Mulieris dignitate*, magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb
- Drugi vatikanski koncil (1980) *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb
- Giovanni Paolo II (1992) *Uomo e donna lo creo, Catechesi sull'amore umano*, Citta Nuova, LEV, Roma
- Hranić, Đ. (1993) *L'uomo immagine di Dio nell'insegnamento di Giovanni Paolo II*, Excerpta ex dissertatione ad Doctoratum in Facultate Theologicae, Pontificia Universitas Gregoriana, Romae
- Ivan Pavao II. (1980) *Redemptor hominis, Otkupitelj čovjeka*, enciklika, Dokumenti 56, Kršćanska sadašnjost, Zagreb
- Ivan Pavao II. (1981) *Laborem exercens, Radom čovjek*, enciklika, Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 63, Zagreb
- Ivan Pavao II. (1981a) *Dives in misericordia, Bogat milosrdem*, enciklika, Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 61, Zagreb
- Ivan Pavao II. (1985) *Reconciliatio et paenitentia, Pomirenje i pokora*, Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 74, Zagreb
- Ivan Pavao II. (1988) *Sollicitudo rei socialis, Socijalna skrb*, enciklika, Kršćanska sadašnjost, Zagreb
- Ivan Pavao II. (1990) *Christifideles laici, Vjernici laici, O pozivu i poslanju laika u Crkvi i u svijetu*, Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 93, Zagreb
- Ivan Pavao II. (1991) *Centesimus annus, Stota godina*, enciklika, Kršćanska sadašnjost, Zagreb

- Ivan Pavao II. (1994) *Pismo obiteljima*, "IKA - Dokumenti", Knjiga 1, Zagreb
- Ivan Pavao II. (1994a) *Govori u Hrvatskoj 10. i 11. rujna 1994*. Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 100, Zagreb
- Ivan Pavao II. (1995) *Evangelium vitae, Evanđelje života*, enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života, Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 103, Zagreb
- Ivan Pavao II. (1997) *Govor biskupima srednjoistočnog dijela Francuske na audijenciji prigodom njihova kanonskog pohoda "ad limina"*, 12. travnja, br. 2., u: IKA 24. 4. 1997.- II.
- Ivan Pavao II. (1997) *Govor uoči molitve Kraljice neba na stadionu "Koševo"*, Sarajevo, 14. 4. 1997., u: IKA, 17. 4. 1997.
- Valković, M. (ur.) (1991) *Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Socijalni dokumenti Crkve, Koncil 3, Kršćanska sadašnjost, Zagreb

Summary

SOLIDARITY IN THE TEACHING OF JOHN PAUL II

Rebeka Anić

John Paul II has observed that there is not enough solidarity in the modern world. He analyses the political circumstances that favours such a situation but puts an emphasis on a theological analysis of social reality. Behind the political turmoil he uncovers the conflict of two civilisations - the civilisation of utilitarianism and the civilisation of love.

Society ought to be based on justice and solidarity and the efforts for justice are an expression of solidarity, and solidarity helps justice not to degenerate into its seamy side.

John Paul II defines solidarity as a value solidarity. Solidarity among specific groups is desirable but the criterion for its evaluation must be a general good and the respect of dignity for every man. He points out the importance of a solidary organisation, the cultivation of solidarity in the family among generations, the importance of voluntary associations and their networking, as well as the necessity to engage lay people in politics. For us in Croatia, particularly important is the Pope's invitation to develop a culture of peace, inspired by the feelings of tolerance and to connect forgiveness and solidarity, whereby forgiveness is a prerequisite for solidarity.